

פרשת חיי שׂרָה

צִדְדֵי תַעֲשֶׂה לַמִּתְנֶה – חַיֵּי שָׂרָה

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה" – האם מדובר ב"חיים שלאחר המות"?

פרשתנו פותחת בסיפור מותה של שָׂרָה, "וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה...; וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרְנַת אֲרָבַע הַיָּם חֲבָרוֹן...". על דרך פנימיות, שמה של הפרשה מלמד על מהותה של הפרשה כולה. לפי השם, יש מקום לצפות למעין תוכנית "חיים שכאלה", שתציג בפנינו את דמותה של שָׂרָה ותספר על מעשיה ועל השפעתה על הסובבים אותה. אך בניגוד לציפיות שבנינו על סמך השם, הכתוב כמו סותם עליה את הגולל, תרתי משמע (סיפור קבורתה במערת המכפלה) ועובר לעסוק בתקופה חדשה בחיי אברהם ויצחק, שנפתחת לאחר מותה. אם כוונת הכתוב להתמקד בשָׂרָה, אזי השם "אַחֲרֵי מוֹת שָׂרָה", מתאים יותר לכאורה, לתוכן הפרשה? האם חלילה, במסגרת "טעות סופר", התחלף לו המוות בחיים?

כדי לעמוד על מהותה של שָׂרָה, יש לברר את פשר שמה ולרדת לשרשו. למעשה יש לה יותר משם, היא מכונה שָׂרָה אֲמֵנוּ, האם הרוחנית הראשונה של עם ישראל. כאשר עושים בבית-הכנסת "מי שבירך" לאדם ששם אמו אינו ידוע, יש המוסיפים לשמו את הייחוס "בן חַנָּה" ויש המקפידים להוסיף "בן שָׂרָה" דוקא. האם עובדה זו מבטאת מעין יריבות נסתרת בין שָׂרָה לחַנָּה? לפי המדרש, אחת מהסיבות לקניית מערת המכפלה, היא העובדה, שמקום זה מסמל את התפתחות האנושות בכלל ושל עם ישראל בפרט. במערה זו נקברו אדם וחווה, הורי האנושות כולה. אחר כך נקברו בזוגות, גם האבות והאמהות של עם ישראל. יוצא איפוא ששָׂרָה אֲמֵנוּ היא האישה הראשונה הנקברת במערה בקרבתה של חַנָּה.

מהו המקור לשמה של חַנָּה? כאשר אדם הראשון ראה אותה לראשונה, תגובתו היתה "לֹאֵת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זֹאת". אחר כך מספר הכתוב, "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַנָּה כִּי הִיא הִיָּתָה אִם כָּל חַיִּי". מדוע איפוא, לא נקראה חַנָּה? ומדוע מוזכר שינוי שמה רק אחרי חטא עץ הדעת, עוד בטרם ילדה את קין והפכה לאם? ונראה, שהכתוב כמו בא לרמוז לנו שבשם חַנָּה יש גם טעם לפגם. חַנָּה כמו הביאה מות לעולם ושמה מזכיר את המקור לכישלונה, את העובדה שהתפתחה לעצת הנחש (נחש בארמית - חַנּוּיָא). לעומת זאת, כאשר מבשר המלאך לאברהם על הולדת יצחק, הוא משתמש במילה חַנָּה, "כִּפְעֵת חַנָּה וְהָנְהָ בֶן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ". בספר 'גלגולי נשמות' מגלה לנו האר"י הקדוש, ששָׂרָה היא אכן גלגול של נשמת חווה, ולכן פעלה לתקן חלק מהקלקולים שלה. ולכן כמו מרמז הכתוב, שְׂפָעֵת, לאחר התיקון שעשתה שָׂרָה, היא ראויה יותר לשם חַנָּה ולתואר "אִם כָּל חַיִּי", לאחר שתיקנה עיוותים שפגמו בחיות.

שמה של שָׂרָה נגזר מהשורש ש.ר.ה, במשמעות של שררה, תכונה שאכן מתגלה אצל שָׂרָה בעמדתה התקיפה והלא מתפשרת, נגד הישארותם של הגר וישמעאל בביתו של אברהם. היא דורשת מאברהם בתוקף "גֵּרֶשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ! כִּי לֹא יִרְשׁ בֶּן הָאֵמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק". דרישה זו, האגואיסטית לכאורה, גורמת לנו, צאצאיה, לחוש מעין חוסר נעימות. אפילו אברהם רואה דרישה זו, כגזירה קשה ו"לא הומאנית", "וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנֵהּ". למרבה הפליאה, הקב"ה כמו מצדד בדעתה של שָׂרָה, ואף מורה לאברהם "אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אֶמְתָּךְ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֶיךָ שָׂרָה שְׂמַע בְּקֹלָהּ!". בחפשנו אחר שָׂרָה הפנימית, הנסתרת, נזכיר כי לשָׂרָה שם נוסף שכמו מוצנע במקרא ונזכר רק פעם אחת בסוף פרשת נוח. הכוונה לשם יִסְכָּה, משרש ס.כ.ה, שמשמעותו בלשון מְשָׁנָה, צְפִיָּה. חז"ל מצדיקים שם זה בשני טעמים, המשלימים זה את זה: "שהיתה סֹכְהָ ברוח הקודש" מחד, כלומר שהגיעה לדרגה גבוהה של נבואה וראייה רוחנית, ומאידך, "שהיו הכל סֹכְכִין ביופיה" הפנימי ובהארה הרוחנית, שקרנה ממנה.

הפן השני של השרש ס.כ.ה משתקף באות ס' הסגורה, המוצבת לפני האותיות 'כה' (המייצגות הארה), שכאילו באה לסגור את הפתח בעד ההארה. הצירוף 'סכ', עניינו הגנה בכלל, ומהארה מרובה בפרט. התוצאה מושגת ע"י הסתרה וכיסוי: סוככים, סוכה, סכר, סיכת העור בשמן להגנה מפני קרינה ועוד. קיבלנו איפוא בשורש אחד, ס.כ.ה, דבר והיפוכו, גילוי של אור מחד, וצמצום ההארה מאידך? ומה לכל זה ולשָׂרָה? ממבט ראשון הזיווג של אברהם ושָׂרָה אינו נראה מוצלח במיוחד. אברהם מייצג את מידת החסד, נתינה ללא הגבלה, הרמוזה גם בשמו (אברהם=248=רחם), גם ה'רחם' הנשי, וגם השורש ר.ח.מ המייצג את רחמי האם על עובריה. ניתן לדמות את אברהם לצינור המשמש להורדת השפעת האלוקי למטה. הוא רוצה לקבל כמה שיותר, אך לא בעבורו, אלא כדי שיוכל לחלק לאחרים, לכולם, ללא יוצא מן הכלל. שָׂרָה לעומתו, שייכת למידת הגבורה, הבנויה על נתינה מוגבלת, סלקטיבית ומושכלת. לפעמים צריך לסגור את הצינור או להצר אותו. יש כאלה שנכון לתת להם ויש שאינם עומדים בדרישות המצדיקות נתינה. איזו מהגישות היא הנכונה?

אדם וחווה זכו לגן עדן ממש, ולא רק על דרך המליצה. הקב"ה נתן להם היתר גורף, "מִכֹּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכְלוּ", ומגביל אותם רק במצוה אחת של לא-תעשה, "וַיִּמְעַץ הַדְּעִת טוֹב וַיִּרְע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ", האיסור חל על עץ אחד בלבד מתוך עצי הגן. חטאם היה בכך שניסו להרחיב את צינור השפעת האלוקי ולהחיל את ההיתר על הכל, ללא יוצא מן הכלל. לא היו להם כלים המאפשרים לקבל ולהכיל את אורו (פריו) של עץ זה, וכתוצאה מהחטא, ניזוק כושר האבחנה שלהם בין טוב לרע.

אברהם מייצג את הרצון לעשות ולתת. 'אברהם' בגימטריא רמ"ח, כמספר מצוות העשה (248) שניתנו בתורה לעם ישראל. שָׂרָה לעומתו, כגלגולה של חווה, מציבה במסגרת התיקון של החטא גדרים וסייגים כדי להרחיק את עצמה ואת אברהם, מלהיכשל בחטא. מאפיין זה בא לידי ביטוי גם בשמה, שָׂרָה. לפי פנימיות, כל ש' שמאלית (המבוטאת כמו ס'), מרמזת על משמעות נסתרת המתגלה באותה מילה, אם נחליף את ה-ש' שבה ב-ס'. ובמקרה דנו, במקום שָׂרָה נקבל סָרָה, משורש ס.ו.ר (המזכיר גם את התואר אָסוּר), שמשמעו להתרחק. הפסוק "סוּר מִרְעַע וְעֵשָׂה טוֹב וְשָׁכֵן לְעוֹלָם", כאילו נועד

